

УДК 339.91

Стаканов Р.Д.*

РОЗВИТОК МІГРАЦІЙНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В КИТАЇ: ВІД ОБМЕЖЕНОЇ ЕМІГРАЦІЇ ДО ІММІГРАЦІЙНОГО ЦЕНТРУ

Анотація. Стаття присвячена аналізу міграційних тенденцій та розвитку міграційної політики в Китаї в XIX-XXI ст., досліджується трансформація міграційної ролі Китаю на світовій арені.

Ключові слова: ринок праці, міжнародна трудова міграція, Китай, міграційна політика.

Summary. The article analyzes the migration trends and migration policy development in China from the nineteenth till twenty-first century, examines the transformation of China's migration role in world affairs.

Keywords: labor market, international labor migration, China, migration policy.

Аннотация. Статья посвящена анализу миграционных тенденций и развитию миграционной политики в Китае в XIX-XXI вв., исследуется трансформация миграционной роли Китая на мировой арене.

Ключевые слова: рынок труда, международная трудовая миграция, Китай, миграционная политика

Актуальність теми дослідження. Китай, зважаючи на кількість населення країни, апіорі має відігравати ключову роль на міжнародному ринку праці. Однак, країна залишається у відносному вираженні дуже мало здіяною в процесах міжнародної трудової міграції, для розуміння причин чого необхідно розглядати питання трудової міграції в нерозривному поєднанні не лише з економічними чинниками, а й з аспектами міграційного контролю, а також значними обсягами внутрішньої міграції, спричиненою значними розривами в економічному розвитку Китаю по лінії село-місто. Останніми роками, зважаючи на зростаючу економічну вагу країни в регіоні, а також потенційно можливе вже в середньостроковій перспективі старіння населення Китаю, можливою може стати трансформація позиції Китаю, в якості нового імміграційного центру.

Аналіз останніх публікацій. Міжнародна трудова міграція, глобальний та регіональний ринки праці, міграційна політика досліджувались рядом українських та зарубіжних науковців, серед яких в першу чергу варто виділити Дж. Борхаса, В. Будкіна, А. Вінтерса, А. Гайдуцького, С. Дрінквотера, І. Івахнюка, Е. Лібанову, О.Малиновську, С. Метельова, Д. Рату, А. Румянцева, О. Старка, А. Філіпенка, Дж. Флореса, Р. Чамі.

Постановка проблеми. Метою даної статі є аналіз змін в міграційній політиці Китаю та їхній потенційний вплив на розвиток міграційних тенденцій в країні.

Результати дослідження автора. Для Китаю міграція населення є великою мірою частиною включення до процесів світової економіки, а також досягнення його мети – зайняти

* кандидат економічних наук, асистент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

позицію найбільшої економіки світу в найближчому майбутньому. Три важливі періоди в історії Китаю можуть бути ідентифіковані ключовими як для економічного розвитку країни, так і для еміграційних процесів в країні.

Перший етап тривав близько ста років з середини 19 ст. і до заснування Китайської народної республіки в 1949 р. В 1841 р. був заснований Гонконг в якості Британської колонії, що відразу почало супроводжуватись еміграційними процесами [1]. Хоча міграція з Китаю виникла ще до середини 19 ст., еміграція ніколи офіційно не заохочувалась, а інколи і підпадала під пряму заборону [2]. Однак цей процес уже був більш лібералізований у порівнянні з періодом до середини 19 ст. В цьому періоді переважала міграція чоловіків, які розглядали свою еміграцію, перш за все, як тимчасову трудову і планували повернутись на батьківщину. Однак це не завадило сформувати китайцям перед Другою світовою війною досить стабільні закордонні спільноти в межах 8,5-9 млн. осіб. Переважна більшість з них припадала на регіон Південно-Східної Азії, разом з тим, значна частина китайців проживала в Іспанській Америці, Карибському басейні, Тихоокеанських островах, ПАР, Північній Америці та Австралії.

За оцінками, в межах 1850-1939 рр. лише з Гонконгу виїхало 6 мільйонів емігрантів. В 1850-х переважна більшість головними напрямками призначення були Північна Америка і Австралія, в той час як в 1870-х рр. ключовими регіонами призначення стали Сінгапур та регіон теперішньої Малайзії. Причиною цього послужили обмежуюча імміграційна політика в США, Канаді, Австралії та Новій Зеландії, яка була спрямована на зменшення притоку іммігрантів з країн Азії в ці країни. Іншим аспектом виступала колоніальна політика Британії, направлена на розвиток територій Південно-Східної Азії.

До 1930-х рр., в зв'язку з рецесією в світовій економіці, Південно-Східне призначення ставало більш обмеженим для китайської імміграції. Громадянська війна і Друга світова війна значною мірою зупинили трудову міграцію в країні. Після перемоги комуністичної партії в 1949 р. від 2 до 3 мільйонів китайців переселились в Гонконг і Тайвань. Велика фаза міграції, яка сформувала основи для глобальної мережі китайської діаспори закордоном, була завершена. Ця основа є фундаментом для будь-якого аналізу сучасної міграції, оскільки остання базується на міграційній мережі заснованій попередніми мігрантами.

Другий період охоплює період з 1949 р. по 1978 р. Це час правління засновника КНР Мао Цзедуну і його безпосередніх наступників. Під час цього часового проміжку міграція жорстко контролювалась державою, а еміграція була до певної міри заборонена. В цей час акцент робиться на внутрішню міграцію з міст в села в період «Культурної революції». Відбувався лише обмежений рух робітників в рамках соціалістичного блоку країн, такий як відправка понад 13 000 інженерів, техніків і допоміжного персоналу в Танзанію для допомоги в спорудженні залізної дороги в цій країні на початку 1970-х рр. Основним напрямком еміграції цього періоду був Гонконг з обсягом міграції в розмірі 40000 осіб на рік, які в'їжджали в цю Британську колонію впродовж 1950-х рр. В 1960-х ця цифра скоротилась до 10 000 осіб на рік, за виключенням періоду Великого голоду в 1962 р., коли понад 120 тис. осіб в'їхали на територію Гонконгу за шість тижнів (понад половину з них було депортовано) [3]. Водночас, досить значних обсягів набувала міграція з Гонконгу і Тайваню, який був продовженням еміграції китайських громадян, які залишили свою країну в 1949 р.

Після грудня 1978 р., коли Третій пленум Одинадцятого центрального комітету Китайської комуністичної партії змінив напрямок розвитку китайської держави китайська економіка пішла по дорозі «соціалістичної модернізації» в напрямку більш відкритої економіки. 1979 р. може вважатись початком третього періоду розвитку міжнародних мігра-

ційних процесів в Китаї. Саме в цей час міграція починає значно зростати в обсягах. Однак, офіційне визнання зростаючої міграції відбулось значно пізніше, в 1985 р. Спершу в вересні 1985р. Народні Збори запровадили випуск посвідчень особи для всіх громадян Китаю, що значно спростило для населення виїзд за кордон. Замість отримання дозволу з місця роботи, а також інших місцевих органів влади, громадяни Китаю змогли тепер здобути роботу лише використовуючи посвідчення особи. Другим важливим законодавчим актом, який з'явився в листопаді 1985 р., став Закон щодо еміграції та імміграції, з прийняттям якого громадянам країни було гарантовано право на виїзд за кордон.

Існуюча система Хукоу (реєстрації) в Китаї почала своє функціонування в 1951 р. [6]. З часу свого запровадження вона мала на меті контроль за мобільністю осіб. Уряд Китаю почав інтенсифікувати систему Хукоу в 1960-х рр., після провалу політики Великого Стрибка та періоду великого голоду в цей період. Брак харчових продуктів виступав в якості одного з ключових мотивувальних причин для розвитку обмежуючої міграційної політики. За твердженням дослідника Дж. Ліна [7], причиною посилення обмежуючого регулювання виступала необхідність прив'язати фермерів до землі, забезпечуючи промисловий сектор дешевими продуктами сільського господарства. В цьому сенсі, сегрегація сільського та міського населення була спричинено довгостроковою політикою китайського уряду.

Методи контролю міграції по напрямку село-місто були досить численними. Завдяки Народній комунальній системі доходи фермерів залежать від їхньої щоденної участі в колективному сільському господарстві, відповідно, витрати міграції були дуже високими. Через систему Хукоу уряд розподіляв місця проживання та робочі місця, харчові продукти та інші товари першої необхідності, а ці взаємозв'язки зробили практично неможливим без місцевої реєстрації переїхати до міських районів [8]. Система Хукоу обмежувала мобільність як сільських, так і міських жителів Китаю.

Китай розпочав реформи в 1978 р. через запровадження Системи відповідальності домогосподарств (HRS), що, зрештою, замінила систему колективного виробництва. За твердженням дослідника Я. Жао [8], HRS повернула певний рівень персональної свободи жителям сільських районів, збільшила їхню продуктивності, зробила доступною продукцію сільського господарства на вільному ринку міст, а також призвело до надлишку робочої сили в сільських районах. Всі ці фактори зробили міграцію по лінії село-місто можливою та необхідною.

В міських районах створення та розвиток спеціальних економічних зон, розширення недержавного сектору, лібералізація політики зайнятості в містах створили попит на мігрантів [9]. Зміна пріоритетів стратегії розвитку Китаю від капіталоінтенсивної промисловості на більш працеінтенсивну, створило більшу кількість робіт в міських районах. Незважаючи на всі ці зміни, основи системи Хукоу залишались незмінними. П. Хуанг та Ф. Пік [10] розподіляють еволюцію міграційної політики Китаю на чотири періоди, починаючи з 1979 р. по 2000 р. Перший період тривав з 1979 р. до 1983 р., коли уряд і надалі продовжував забороняти міграцію. На другому етапі, з 1984 по 1988 рр., уряд починає дозволяти фермерам в'їжджати до міських регіонів, за умови, що там вони самостійно будуть продавати продукти харчування. На третьому етапі, з 1989 по 1991 рр., з'являється термін «хвиля сільської міграції», який описував значну кількість сільських мігрантів, що виник в 1989 р. Починаючи з цього року, міграція стає важливим соціальним феноменом, що спричинило позицію уряду, про необхідність втручання в міграційний процес з метою його упорядкування. Впродовж четвертого періоду, з 1992 по 2000 рр., центральний уряд певною мірою сприяв міграції по лінії село-місто, однак, після 1995 р. багато основних

міст посилили контроль щодо міграції по причинах скорочень штатів та проблем безробіття в міських регіонах.

З 2000 р. уряд поступово реформує систему Хукоу, дозволяючи більшу мобільність осіб. З 2001 р. Китай почав реформувати систему Хукоу на рівні малих міст [6]. В 2005 р. Загальна кількість робочої сили, що емігрували з сільських районів та були задіяними в несільськогосподарській діяльності складала 130 млн. осіб., що складало 26% загальної кількості сільської зайнятості. Значні масштаби міграції сільської робочої сили грали суттєву роль в макроекономічній ефективності сільського розвитку, оскільки ламала дуальну структуру економіки, що тривалий час є характерною для сільських та міських регіонів Китаю. Міграція сільської робочої сили мала значний вплив на сільськогосподарське виробництво, еміграція спричинила покращення механізації сільського господарства, запровадження нових технологій, покращення людського капіталу, сприяння розвитку інституцій на селі. Більшість прямих ефектів від еміграції китайської сільської робочої сили проявлялась в зростанні доходів робітників ферм [10].

За даними Світового Банку [11] населення Китаю в 2009 р. складало 1,331 млрд. осіб, трудові ресурси – 782,8 млн. осіб, рівень безробіття в 2008 р. складав 4,2 %. Міське населення в країні складає лише 44 %. Загальна кількість емігрантів в 2010 р. складала 8,343 млн. осіб, що незважаючи на значну кількість у абсолютному вираженні, у відносному – складало лише 0,6 % від загальної кількості населення Китаю. Ключовими країнами призначення для еміграції виступали Гонг Конг, США, Японія, Канада, Сінгапур, Таїланд, Австралія, Південна Корея, Макао, Італія. Загальна кількість іммігрантів в країні 2010 р. складала 685,6 тис. осіб, 43,9 % з яких припадало на біженців.

В 2010 р. обсяг грошових переказів, що були отримані Китаєм від робітників закордоном складав 51 млрд. дол. (Таблиця 1). По цьому показнику Китай знаходився на другій позиції в світі, поступаючись лише Індії.

Таблиця 1
Країни, які отримують грошові перекази мігрантів, млрд. дол. США

Країна	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.
Індія	28,333	37,216	49,977	49,468	54,034
Китай	27,954	38,791	48,523	48,729	51,300
Мексика	26,542	26,870	26,035	22,014	22,047
Філіппіни	15,251	16,302	18,642	19,765	21,423
Франція	13,031	14,444	16,596	15,866	15,629
Німеччина	7,567	9,893	10,884	11,209	11,337
Бангладеш	5,427	6,562	8,940	10,520	10,851
Іспанія	8,889	10,739	11,835	10,370	10,506
Бельгія	7,487	8,993	10,285	10,522	10,178
Нігерія	5,435	9,221	9,980	9,584	10,045

Джерело: <http://data.worldbank.org>

Як видно з Таблиці 1, світова економічна криза 2008 р. мало позначилась на доходах від експорту робочої сили Китаєм, як це було характерно, наприклад, для Мексики. Обсяг вихідних грошових переказів, хоча він є на порядок меншим, ніж вхідних, також має досить значний обсяг (4,444 млрд. дол. США в 2009 р.). Грошові перекази мігрантів є втричі

меншими ніж обсяг ПП до країни (147,8 млрд. дол. в 2008 р.), при цьому вони в 30 разів перевищують показник Офіційної допомоги розвитку (1,5 млрд. в 2008 р.) [11].

Останнім часом відбувається трансформація міграційної ролі Китаю на світовій арені. Китай став другою за величиною економікою світу і залучає міжнародних мігрантів з різних країн світу. Дані щодо імміграції, що збираються державними службами Китаю дещо відрізняються від міжнародної статистики. Згідно з даними Міністерства державної безпеки з 26,11 мільйонів іноземців, які в'їхали на територію країни, 2,85 млн. осіб прибули з метою працевлаштування. В 2007 р. половина з 539 тис. іноземців, що проживали в країні понад шість місяців, працювали в спільних підприємствах, або в іноземних компаніях на території Китаю [4]. Через світову економічну кризу загальна кількість іммігрантів в 2009 р. зменшилась до 21,93 млн. осіб, з них в'їхало з метою працевлаштування 2,27 млн. осіб [5]. В кінці 2010 р. в Китаї було проведено національний перепис населення. Згідно з результатами перепису з 1,020 млн. осіб материкового Китаю 593 тис. були іноземцями, з них 412 тис. походять з країн перелічених в Таблиці 2, решта є жителями Гонконгу, Макао і Тайваню.

Таблиця 2.
Найбільші країни походження іммігрантів в Китаї, 2011 р.

Місце	Країна	Кількість іммігрантів	Відсоток від загальної кількості іноземних іммігрантів
1	Південна Корея	120,7	20,35
2	США	71,5	12,05
3	Японія	66,2	11,16
4	М'янма	39,8	6,71
5	В'єтнам	36,2	6,10
6	Канада	19,9	3,35
7	Франція	15,1	2,54
8	Індія	15,0	2,52
9	Німеччина	14,4	2,42
10	Австралія	13,3	2,242

Джерело: *National Bureau of Statistics of China*

Міжнародні мігранти складають четвертий сектор населення країни, змінюючи демографічну структуру, яка раніше була поділена на три сектори: сільські жителі, міське населення, внутрішні мігранти. Зростаюча кількість іноземного населення є значним викликом для сучасної імміграційної політики Китаю та його законодавства загалом. З одного боку, Китай має невеликий досвід прийому іммігрантів, немає спеціального закону, який би регулював транснаціональну імміграцію. На сьогодні в країні і надалі існує дуже обмежена квота китайських «зелених карт», або ж дозволів на постійне проживання для іноземних громадян.

Висновки. Тривалий період, який був характерним для Китаю незначними обсягами міграції скінчився після початку економічних реформ 1979 р. Тривалий період обмеження еміграції відіграв суттєву роль в значному прирості обсягів міграційного руху. З того часу міграційні потоки лише зростали і в короткостроковій перспективі зниження міграційних

потоків не є очікуваним. Зважаючи, на понад 1,3 млрд. населення в країні, Китай може стати одним з ключових акторів глобальної міграційної системи та змінити характер приймаючих суспільств. При цьому, сам Китай все більшою мірою починає конкурувати за робітників іммігрантів, які здатні заповнити прогалини на внутрішньому ринку праці, що обумовлено зменшенням відсоткової частки населення працездатного віку, зростанням кількості осіб похилого віку. Китай починає своє становлення в якості країни призначення для економічної міграції та потребує розвитку власної ефективної розвитку імміграційної політики.

Список використаних джерел

1. Sinn E. Emigration from Hong Kong before 1941: General Trends / E. Sinn // [Electronic source]. – Mode of access: http://www.learner.org/courses/worldhistory/support/reading_26_2.pdf
2. Irick. R. Ch'ing Policy Toward the Coolie Trade, 1847-1878. / R. Irick // [Electronic source]. – Mode of access: <http://catalogue.nla.gov.au/Record/400198>
3. China plans draft immigration law / [Electronic source]. – Mode of access: http://www.chinadaily.com.cn/china/2010-05/22/content_9881622.htm; accessed June 24, 2011.
4. Diaoyanwang Z. 2009 nian luyou waiguoren renlei zongji / Z. Diaoyanwang / [Electronic source]. – Mode of access: http://www.20087.com/News/2010-02/N_2009NianRuJingLvYouWaiGuoRenRenShuTongJiAnMudiTongJi.html; accessed June 24, 2011.
6. Z. Zhao. Migration, labor market flexibility, and wage determination in china: a review / [Electronic source]. – Mode of access: http://instruct.uwo.ca/economics/317b-570/China_Labor_market-Migration.pdf
7. Justin Lin, Fang Cai, Zhou Li. The China Miracle: Development Strategy and Economic Reform. / Lin Justin, Cai Fang, Li Zhou. // [Electronic source]. – Mode of access: <http://www.cato.org/sites/cato.org/files/serials/files/cato-journal/1998/5/cj18n1-11.pdf>
8. Yaohui Zhao. Labor Migration and Earnings Differences: The Case of Rural China / Zhao Yaohui // [Electronic source]. – Mode of access: http://courses.nus.edu.sg/course/ecshua/eca5374/Labor%20migration%20and%20earnings%20differences_Zhao99.pdf
9. Meng Xin, Junsen Zhang. The Two-Tier Labor Market in Urban China. / Xin Meng, Zhang Junsen // [Electronic source]. – Mode of access: http://www.econbiz.de/en/search/detailed-view/doc/all/the-two-tier-labor-market-urban-china-occupational-segregation-and-wage-differentials-between-urban-residents-and-rural-migrants-shanghai-meng-xin/10001609309/?no_cache=1
10. Ping H., Pieke F. N. China Migration Country Study / Ping H., Frank N. Pieke. // [Electronic source]. – Mode of access: http://www.sociology.cass.net.cn/shxs/zlk/huangping/DFID_Web_Paper_3.pdf
11. Laiyun Sheng. Rural Labor Force Emigration on the Impact and Effect of Macro-Economy in China / [Electronic source]. – Mode of access: <http://www.stats.gov.cn/english/icas/papers/P020071114297555473181.pdf>
12. Migration and Remittances Factbook 2011 [Electronic Resource] - Mode of access: <http://siteresources.worldbank.org/INTLAC/Resources/Factbook2011-Ebook.pdf>